

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора

Бондаревої Олени Євгенівни

про дисертаційне дослідження у вигляді монографії

«Українська драматургія кінця XIX – початку ХХ століття: комунікативні стратегії» Лесі Іванівни Синявської, подане на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Останні 10-15 років були надзвичайно (як для нашого літературознавства ХХ століття) рясними на грунтовні історико-літературні і теоретико-літературні розвідки, присвячені новим підходам до філологічного осмислення української драматургії – як сучасної, так і всієї складної діахронії її національної версії. «Неактуальний» у контексті масової літератури жанровий дискурс набув вищуканих дослідницьких інтерпретацій у працях Є.Васильєва, Н.Веселовської, Т.Вірченко, О.Вісич, В.Гуменюка, М.Гудол, Л.Демської-Будзуляк, Л.Залеської Онишкевич, Л.Закалюжного, І.Захарчук, О.Когут, О.Кузьми, Р.Козлова, С.Кочерги, М.Ліпісівіцького, Н.Малютіної, А.Матющенко, С.Михиди, Н.Мірошниченко, Л.Мороз, Т.Свербілової, Л.Сидоренко, А.Скляр, Ю.Скибицької, Л.Скупейка, О.Хомової, С.Хороба, О.Цокол, О.Чиркова, М.Шаповал, В.Школи та багатьох інших дослідників.

Багато хто з цих літературознавців пропонував не лише певні авторські прочитання відомих чи, навпаки, маловідомих драматургічних текстів, але й укладав певні класифікації, створював теоретичні моделі інтерпретації драматургічного дискурсу та торував нові підходи до аналізу драматургії з урахуванням сучасного стану теоретичної рефлексії. Очевидно, що саме таке завдання – створити відносно нову модель інтерпретації драматургічних текстів та дискурсивних площин – вбачала за головне і Леся Іванівна Синявська: вона здійснила аналіз вже стереоскопічно дослідженого масиву української драматургії кінця XIX – початку ХХІ ст. у новому теоретичному прочитанні, пов’язаному зі зміщенням питомої ваги

комунікативних стратегій у гуманістиці в цілому, у сучасному літературознавстві зокрема. Без перебільшення зазначу, що їй це вдалося, і якщо виходити з тези, що докторська кваліфікаційна робота – це насамперед оригінальні ідеї та концепція, то дисертація відбулася, бо презентує типологію комунікативних стратегій української драми доби модернізму, запроваджує та розшифровує термін «тексти-трансформи», актуалізує дослідження комплексу невербальних засобів комунікації у драматургії.

Основні структурні компоненти монографії мають свої переваги і хиби. Особисто мені у «Вступі» (при тому, що не викликають заперечень його нормативні параметри – актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, наукова новизна, теоретичне значення, дайджест структури) не вистачило діалогу дисерантки з іншими дослідниками, чіткої презентації того, що вже на момент написання роботи віднайдено іншими, які класифікації чи постулати вимагають полеміки і потребують уточнення, а які питання все ж залишаються неопрацьованими. Переконана, що просто констатувати необхідність дослідження комунікативних стратегій української драматургії певного періоду недостатньо, а спроби означити комунікацію в драмі вже неодноразово здійснювалися сучасними літературознавцями, на праці яких у «Вступі» взагалі чомусь відсутні посилання (бо включення у «Вступ» лише цитати з праці М.Храпченка 1970 року, чесно кажучи, змусило згадати, що зараз вже 2019 рік і що за півстоліття після цього тексту Храпченка літературознавство і теорія комунікації таки мали не одну точку дотику – наприклад, у працях Наталії Малютіної, Євгена Васильєва, Данути Уліцької, Ярослава Лавського та ще багатьох літературознавців в Україні та за її межами). Не можу погодитися і з валідністю інтерпретації Л.Синявською трикомпонентної класифікації теорії драми «з позицій історизму», з якої, власне, і розпочинається текст «Вступу». Шкода, що дисерантка не вказує ані того, що авторство класифікації належить Н.Д.Тамарченку та С.Н.Бройтману (відома академічна “Теорія літератури”, Т.2), ані того, що з цієї класифікації розпочинає передмову до збірки “Драматургія у ракурсах новітніх

теоретичних досліджень” Н.П.Малютіна. І якщо перші два пункти класифікації супроводжуються називанням тих самих імен, на які посилаються Тамарченко і Бройтман, то так звана «теорія драматичного слова» взагалі зависає у повітрі без жодних імен і відсылань (десь загубилася апеляція російських літературознавців до праць С.Балухатого...), але саме її Л.І.Синявська чомусь проголошує найпродуктивнішою, не наводячи на користь цього твердження жодних аргументів.

Щодо теоретико-методологічної бази, то праці далеко не всіх учених, зазначених у ній як зasadничі за принципом «наукові ідеї є визначальними», мають місце у списку використаних джерел (тобто, згадані у переліку імен на стор.9 монографії, але відсутні у бібліографії імена і праці Н.Корнієнко, Т.Мейзерської, Г.Семенюка, В.Школи тощо).

Перший розділ “Драма як різновид художньої комунікації”, який містить сім підрозділів, присвячено вивченю структури спілкування у драматургічному тексті. Приділено увагу кільком загальнотеоретичним підходам до структурування комунікації: масовокомунікативному, соціокомунікативному, соціотехнологічному та філософсько-культурологічному. На основі продуктивних ідей цих підходів у драматургічному тексті відрефлексовано наступні параметри комунікації: наявність наративу як базової категорії характеристики адресанта; діалогічність, театральність, цілісність, інтертекстуальність, протяжність в часі та просторі, можливість сприйняття, конденсації та трансформації інформації як текстової характеристики; ігровий момент як принцип відображення дійсності в тексті та сприйнятті адресата, здатність до інтерпретації та творення нових смислів тексту.

Стосовно драматургічного тексту дослідниця виділяє два різновиди комунікативних стратегій: “експериментування з формою” та “змістову комунікативну стратегію”. Як на мене, тут до традиційних категорій поетики просто механічно додається терміносолучення “комунікативні стратегії”, бо розмова про дві половини художнього формозмісту не обтяжена ані

специфічною термінологією комунікативістики (“комунікаційні бар’єри”, “модель комунікації”, “канали комунікації”, “аффініті”, “меседж”, “інформаційний продукт” тощо), ані апелюванням до її методології (“контент-аналіз”, “ефект-аналіз” та інші специфічно комунікативні методи). Не вистачає і посилань на праці засновників комунікативістики – американського вченого Гарольда Лассвела, який створив і обґрунтував загальну модель комунікації, та канадійця Маршалла Маклюсна, який, наполягаючи, що «медіум і є саме повідомлення» (англ. *«the medium is the message»*), довів, що факт поширення повідомлення часто може бути важливішим, ніж зміст самого повідомлення – і це напряму стосується драматургічного жанру. В цілому у першому розділі в означених методологічних координатах на перетині літературознавства та комунікативістики мали б також фігурувати дефініції “актантна модель”, “артикуляція оповіді”, “аналітична техніка драми”, “когнітивне передавання”, “дейксис”, “дистанціювання”, “театральні коди”, “позатекстовість”, “театральна комунікація” тощо (усі вони означені та концептуалізовані у “Словнику театру” Патріса Паві, 2006 р. виданого українською солідним накладом). На перетині літературознавчих досліджень драми та комунікативних особливостей сучасної культури у першому розділі монографію би прикрасили посилання на праці Ж.Полті, Е.Сурйо, Р.Барта, В.Бенджаміна, А.Ж.Греймаса, А.Юбесфельд, Р.Якобсона, Я.Мукаржовського, Дж.Мартіна, У.Еко. Можливо, якби Леся Іванівна скористалася таким ширшим адресним контекстом, її модель стала би глибшою, сучаснішою та мала би більший стосунок до того, що у сучасній гуманітаристиці називається “комунікативними стратегіями”.

Які ж комунікативні стратегії української драматургії кінця XIX – початку ХХ століття маємо у сухому залишку в концепції Л.І.Синявської? Це олітературнення, якому присвячено другий розділ монографії, текстуалізація драматичного мислення, реалізована у третьому розділі, трансформація драматургічних текстів, розкрита у четвертому розділі, та ремарковий комплекс, за незрозумілою мені логікою вставлений з конкретними

прикладами з текстів у перший, по суті теоретичний розділ (це, до речі, єдиний з-поміж невербальних засобів драми, якому у роботі приділено увагу).

Звісно, кожен дослідник має право на власні класифікації та свою інтерпретаційну логіку. Аналіз текстів української модерної драми у параметрах виробленої класифікації комунікативних стратегій цілком можна вважати глибоким, самостійним і фаховим – у цьому, поза сумнівом, продемонстровані літературознавчий хист дисерантки, її нестандартне аналітичне мислення, скрупульозність у доборі літературознавчого фактажу. Цікаво інтерпретуються тексти Лесі Українки, В.Винниченка, Я.Мамонтова, С.Черкасенка, Л.Старицької-Черняхівської, Л.Улагай-Красовського, А.Гака, Є.Кротевича та інших драматургів – як фундаментально досліджених, так і маловідомих. Власне, у 2-4 розділах монографії перед нами постає зрілий літературознавець, що міркує як справжня докторка філологічних наук, як фахівець з історії української літератури.

Звісно, певна розмитість концептуальних настанов теоретичного розділу позначилася і на загальних “Висновках”: вони надто ощадливого обсягу (не сягають і п'яти сторінок, що явно скудно для роботи докторського рівня), майже не враховують специфіки драми як жанру, зорієнтованого на театр з його ускладненою системою комунікації – у тому числі поза рівнем власне тексту драми, який є скоріше партитурою, аніж завершеною комунікативною ситуацією.

Попри мої критичні та дискусійні міркування, засвідчуя, що монографія Лесі Іванівні Синявської “Українська драматургія кінця XIX – початку ХХ століття: комунікативні стратегії” – це самостійна новаторська праця, в якій запропоновано певну систему комунікативних стратегій драматургічного тексту, введено у науковий обіг окремі маловідомі твори українських драматургів межі XIX-XX століть, запропоновано та обґрунтовано дефініцію “тексти-трансформи”, здобуто нові результати літературознавчого аналізу. Текст монографії, автореферат, апробація результатів та публікації відповідають нормативним вимогам. Отже, дисертаційне дослідження у

вигляді монографії “Українська драматургія кінця XIX – початку XX століття: комунікативні стратегії” виконано на належному науковому рівні та відповідає вимогам до докторських дисертацій (монографій), сформульованим у “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженному постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. (зі змінами). Це дає підстави присудити Лесі Іванівні Синявській науковий ступінь доктора філологічних наук за спеціальності 10.01.01 – українська література.

Доктор філологічних наук, професор,
проректор з науково-методичної,
соціально-гуманітарної роботи та лідерства
Київського університету
імені Бориса Грінченка

О.Є.Бондарєва

18.11.2019 р.

КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА Ідентифікаційний код 02136554	ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС <u>Бондарєва О.Є.</u> ЗАСВІДЧУЮ (ПІБ)
18.11.2019	

18.11.2019